

**СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

***Анотація.** Стаття присвячена питанням соціального обслуговування в Україні. З'ясована роль соціального обслуговування в системі соціального захисту. Досліджені шляхи оптимізації мережі закладів соціального обслуговування, серед яких основними є: інституційні, організаційні та фінансові.*

Ключові слова: соціальне обслуговування, соціальні послуги, соціальна допомога та взаємодія, стандарти якості соціальних послуг.

***Аннотация.** Статья посвящена вопросам социального обслуживания в Украине. Установлена роль социального обслуживания в системе социальной защиты. Исследованные пути оптимизации сети заведений социального обслуживания, среди которых основными являются: институционные, организационные и финансовые.*

Ключевые слова: социальное обслуживание, социальные услуги, социальная помощь и взаимодействие, стандарты качества социальных услуг.

***Annotation.** The article is devoted the questions of social service in Ukraine. The set role of social service is in the system of social defenses. Investigational ways of optimization of network of establishments of social service, among which basic is: institutions, organizational and financial.*

Keywords: social service, social services, social help and co-operation, standards of quality of social services.

Постановка проблеми. Соціальне обслуговування стає повноцінним інструментом суспільства, тоді, коли кожна людина може задовольнити свої потреби в сервісних соціальних послугах. Сучасне українське суспільство характеризується значним зниженням компенсаторних можливостей соціальної сфери, що вимагає від органів соціального обслуговування вирішення нових завдань. Мережа соціальних служб створена та функціонує практично в усіх територіально-адміністративних одиницях країни. Разом з тим, відсутнім є механізм оцінки потреб населення щодо необхідної кількості працівників соціального обслуговування та видів соціальних послуг. Такі проблеми пов'язані з невизначеністю стратегічних цілей та видів діяльності щодо забезпечення доступності та якості надання соціальних послуг а також управління системою соціальних послуг. Багато питань виникає у сфері здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Аналіз останніх досліджень. Окремим питанням соціального обслуговування присвячені наукові праці українських учених. Зокрема, дослідженню сучасних тенденцій розвитку соціального обслуговування в світі присвячені наукові розробки С.А. Косянчук, О.В. Курбан, К.С. Міщенко, Т.В. Семигіної. Методи організації соціальної допомоги людям похилого віку вивчають В.В. Безруков, Н.В. Вержиковська. Діяльність територіальних центрів соціального обслуговування досліджують Л.В. Єгорова, В.В. Чайковська. Принципи вдосконалення організації соціального обслуговування сільського населення розглядає Т.В. Криштоп. На жаль в наукових працях поки що залишаються нерозв'язаними питання ефективного механізму фінансування та оснащення закладів соціального обслуговування.

Постановка завдання. Сьогоднішня фінансово-економічна криза несе загрози для грошово-кредитного ринку, ряду базових галузей економіки України, що провокує виникнення таких соціальних проблем як безробіття, незайнятість населення, зниження заробітної плати, зменшення рівня соціальних виплат. В описаних обставинах частина населення опиняється в скрутному становищі та стикається з соціальними проблемами, які не можливо вирішити самостійно. Подолання подібних проблем можливе за рахунок мережі соціальних закладів, що здійснюють соціальне обслуговування. Тому деякі концептуальні питання соціального обслуговування в Україні потребують подальшого опрацювання. Це, зокрема, пошук шляхів ефективної організації діяльності мережі закладів соціального обслуговування. При цьому підвищеної уваги потребують сім'ї, які опинилися в складних життєвих ситуаціях а також діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які також потребують відповідної державної підтримки. В свою чергу вирішення даних завдань є основою для побудови оптимальної системи соціального обслуговування.

Виклад основного матеріалу. Під соціальним обслуговуванням розуміють систему соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. Соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду) [5].

Сутність соціального обслуговування можна виразити в моделі, зміст якої у використанні патерналістської ідеології по відношенню до соціально незахищених груп населення та в диференційованому впливі на динамічних, адаптованих до ринку людей, що ведуть активний спосіб життя. Така модель забезпечує необхідну для суспільства дуально-цільову орієнтацію і дозволяє укріплювати соціальну стабільність та рівновагу.

В Україні переважає інший підхід, при якому засоби соціального обслуговування направляються в основному на соціальну допомогу і реабілітацію категорій населення, що знаходяться в складній життєвій ситуації. Такий підхід також має актуальність, але потрібно визнати, що необхідно розширювати спектр і якість сервісних послуг, задовольняючи потреби представників різних соціальних груп населення, так як соціальне обслуговування є одним з способів оптимізації соціальних взаємодій і відносин в суспільстві, що зв'язано з цілями соціальної політики і управління. Соціальне обслуговування розглядається як конкретний вид діяльності в сфері послуг, як соціальна дія, направлена на відтворення на новому, більш високому рівні безпосередньої життєдіяльності соціальних об'єктів і регулювання соціальних відносин між суб'єктами і об'єктами даної діяльності в конкретному соціальному середовищі [2, с. 7]. Досліджуючи тісний і багатозначний зв'язок між різними підсистемами соціальної сфери, можна підсумувати, що сфера соціального обслуговування є частиною соціальної сфери та системи соціального захисту, але при цьому є самостійна і опирається на власну інфраструктуру та відрізняється від інших підсистем тим, що в ній індивід розглядається як об'єкт (споживач послуг), і як суб'єкт, що реалізує свій особистий соціальний потенціал. Зі сфери соціального захисту соціальне обслуговування може бути виділено як самостійна галузь лише при його взаємодії з основними ланками соціальної сфери: освітою, охороною здоров'я, культурою та ін.

Соціальне обслуговування можна представити як два типи систем, що відрізняються одна від іншої характером взаємодії з іншими суспільними системами, – інституціональну і організаційну. Соціальне обслуговування може бути представлене як інститут, який є системою відкритого типу, має свої структурні елементи, особливості формування і функціонування, які організуються та регулюються на соціальному рівні. Сьогодні необхідний перехід від традиційного інституту соціального обслуговування до сучасної його модифікації. Традиційний інститут соціального обслуговування – це здебільшого, інститут, який реалізує адаптивну та соціозахисну функцію. Сучасний інститут соціального обслуговування – це стратифікаційний інститут, який сприяє відтворенню соціуму методами сервісної соціалізації, поділу соціальних груп у відповідності з потребами в соціальному обслуговуванні і рівнем соціальної суб'єктності.

Не дивлячись на ознаки формування в Україні сучасного інституту соціального обслуговування, його функції реалізуються не в повному об'ємі, тому він ще не є самостійним інститутом. В основному розвиток системи сьогодні зводиться до збільшення кількості стаціонарних місць для клієнтів, що потребують соціальної допомоги.

По відношенню до соціального обслуговування інститути суспільства (інститут держави, економіки, освіти, сім'ї) володіють властивостями компліментарності (тобто однозначної відповідності економічних, політичних, соціальних інститутів). Принцип домінування базових інститутів визначає допоміжний характер соціального обслуговування по відношенню до базових інститутів суспільства, які розвиваються більш вільно та спонтанно. Допоміжні інститути у взаємодії з базовими інститутами забезпечують збалансований розвиток суспільства, без них спонтанне функціонування базових інститутів може привести суспільство в стан хаосу та кризи. Тому ринок не може не поєднуватися з соціальним обслуговуванням. Умовами успішного функціонування соціального обслуговування є участь держави в його діяльності і наявність регіональних складових а також участь в його діяльності некомерційних закладів. Теоретико-методологічна засади системи соціального обслуговування представлені в табл. 1.

Особливої соціальної уваги потребують ті особи та сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах. Соціальної допомоги потребують не лише ті особи, які вже перебувають у складних життєвих обставинах, а й такі, які можна віднести до категорії сімей соціального ризику.

Такі сім'ї самотужки справляються зі своїми соціальними потребами, проте в них наявні чинники небезпеки, які при певних змінах ситуації провокують виникнення кризових станів, з якими родина не може самостійно впоратися. Надання соціальних послуг особам та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги регулюється Законом України „Про соціальні послуги” [5].

Основні кількісні характеристики соціального обслуговування представлені в табл. 2.

Сьогодні в Україні функціонує 1885 центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, в яких працює 5390 соціальних працівників. Основна мета, з якою створені центри соціальних служб – здійснення соціальної роботи з різними категоріями сімей, дітей та молоді. Основні характеристики діяльності центрів соціальних служб представлено в таблиці 3.

На сьогоднішній день нормативна штатна чисельність працівників регіональних, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді складає 9041 осіб. Затверджена штатна чисельність працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді складає 5405 особи, що становить 60% від нормативу. Найвищі показники: більше 80% укомплектовані кадрами обласні, районні, міські та районні у містах центри соціальних служб Донецької, Чернігівської, Київської областей. Укомплектованість кадрами у Київському та Севастополь-ському міських центрах перевищує 100%. Найнижчі показники по Україні: не перевищує 50% укомплектованість кадрами обласних, районних, міських та районних у містах центрів соціальних служб Вінницької, Волинської, Рівненської, Сумської, Хмельницької та Чернівецької областей.

Теоретико-методологічні засади системи соціального обслуговування

Системні функції соціального обслуговування					
<i>Регулювання</i> (організаційно-інформаційне управління), визначається на мікрорівні професійними групами, націлена на забезпечення ефективного використання потенціалу як технологій соціального обслуговування, так і клієнтів соціальних служб		<i>Інтеграції</i> (сервісна соціалізація) визначає функціональні взаємозв'язки в групах з опором на сучасні технології сервісної соціалізації		<i>Диференціації</i> – визначає дії в мікросоціальних групах по ресоціалізації індивідів з активної частини соціуму	
Закономірності розвитку соціального обслуговування					
Вплив соціального обслуговування на суспільний розвиток	Провідна роль соціального обслуговування в соціальному захисті населення	Якісна зміна потреб через перехід до пост-індустріального суспільства	Співвідношення темпів і пропорцій наданих послуг	Звільнення сімейних груп від функцій, що їм не властиві	
Фактори розвитку системи соціального обслуговування					
Рівень соціально-економічного розвитку держави	Накопичене соціальне багатство і зважені принципи його розподілу	Створення і реалізація оптимальних механізмів соціального обслуговування	Створення і реалізація оптимальних механізмів соціального обслуговування		
Соціальне обслуговування населення за впливом:					
<i>Пасивне</i> (соціальна допомога)		<i>Активне</i> (інтерналізація)		<i>Інтерактивне</i> (ресоціалізація)	
<i>Європейська класифікація методів соціальної роботи:</i>			<i>Американська класифікація методів соціальної роботи</i>		
Соціальне страхування	Соціальне забезпечення	Соціальна допомога	Соціальна робота з інвалідами	Соціальна робота з групами людей	Соціальна робота з общиною
Участь спільноти в прийнятті соціальних рішень					
<i>Вищий рівень:</i> Соціальне партнерство, коли суспільство приймає участь в прийнятті рішень, здійснює контроль над виконанням рішень і тим самим приймає участь в управлінні					
<i>Середній рівень:</i> Партнерство і співробітництво громадян з владою, яке обмежується переговорами та обміном думками					
<i>Нижчий рівень:</i> Суспільство не бере участі в процесах прийняття рішень (участь в мітингах, передача органам влади скарг, протестів та ін.)					

Складено та систематизовано автором за: [1; 2; 6]

Таблиця 2

Соціальне обслуговування в Україні

Показник	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Середньорічна кількість найманих працівників в сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, тис.	1273	1271	1269	1271	1267	1265	1261
Обсяг послуг, реалізованих населенню в сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, млн. грн.	849,3	1175,1	1458,8	1911,5	2552,0	...*	...
Частка послуг, реалізованих населенню в сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги в загальній структурі реалізованих послуг, %	4,2	4,4	4,4	4,6	4,9

*... – відомості відсутні

Складено та розраховано автором за: [8, с. 32-34; 9]

У центрах соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді сьогодні працюють фахівці наступних професій: педагога, соціальні педагога, психологи, фахівці з соціальної роботи, соціологи 2701 (55,5%), юристи 301 (6%), а також бухгалтери і економісти, медичні працівники 24 (0,5%), фахівці інших спеціальностей 931 (19%). Близько 50% спеціалістів не мають фахової підготовки щодо здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю та потребують підвищення кваліфікації з різних аспектів здійснення соціальної роботи.

Діяльність центрів соціальних служб в Україні

Назва закладу	Мета діяльності	Характеристика діяльності	Підтримка держави
Центри соціально-психологічної допомоги	Надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах є усунення причин, які заважають членам родини самостійно подолати складну життєву ситуацію, попередження вилучення дітей з родин	Заклад, що надає соціальні послуги особам, які опинилися в складних життєвих ситуаціях	Передбачено виділення субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на завершення ремонтних робіт в 2 центрах
Соціальні центри матері та дитини	Створення сприятливих умов для подальшого самостійного розв'язання проблем, що виникатимуть, та для розвитку й виховання дітей	Заклад тимчасового проживання жінок на сьомому-дев'ятому місяці вагітності та матерів з дітьми віком від народження до 18 місяців, які опинилися в складних життєвих обставинах	Передбачено виділення субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на завершення ремонтних робіт в 4 центрах матері та дитини
Соціальні гуртожитки для дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування	Створення умов для соціальної адаптації осіб, які проживають та їх підготовка до самостійного життя	Заклад для тимчасового проживання (терміном до 3-х років) дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також молодих осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років	Передбачено виділення субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на завершення ремонтних робіт в 5 соціальних гуртожитках
Центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями	Відновлення та підтримка фізичного та психічного стану дітей та молоді з функціональними обмеженнями, адаптація та інтеграція у суспільство	Заклад денного перебування дітей та молоді з функціональними обмеженнями віком від 7 до 35 років	Передбачено виділення субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на завершення ремонтних робіт в 2 таких центрах
Центри для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді	Поліпшення психоемоційного стану ВІЛ-інфікованих дітей та молоді та створення умов для їх соціальної адаптації	Спеціалізований заклад, що здійснює роботу із соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих дітей та молоді	Передбачено виділення субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на завершення ремонтних робіт центрів

Складено та систематизовано автором за: [3]

Існує проблема недосконалого фінансування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та закладів соціального обслуговування. Для цього в Бюджетному кодексі потрібно передбачити статті витрат, які дозволять вирішувати питання фінансування центрів соціальних служб та закладів соціального обслуговування, що виділяються на соціальний захист населення із місцевих бюджетів та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Вирішення питання фінансування центрів соціальних служб та закладів соціального обслуговування дозволить збільшити кількість отримувачів соціальних послуг, які звернуться до центрів за місцем проживання.

Крім того, з метою активізації діяльності громади щодо вирішення соціальних проблем виникає потреба доповнити повноваження сільських та селищних рад, в частині здійснення соціальної роботи та прийняття рішень щодо утримання за кошти місцевого бюджету фахівця із соціальної роботи.

В умовах сьогодення особливого соціального піклування потребують діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Найбільш поширеною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є встановлення опіки, піклування. Суттєво зросла чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу (табл. 4).

Ефективною й оптимальною формою надання соціальної допомоги є індивідуальна робота та соціальний супровід. Зазначена робота спрямована не лише на підготовку до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а включає також сприяння у розв'язанні житлових проблем, пошуку роботи, влаштування на навчання, відновлення або підготовку необхідних документів; надання допомоги в налагодженні соціальних зв'язків.

Таблиця 4

Перебування на обліку в центрах соціальних служб

Показник	2010 р.	2011 р.	Відхилення , 2011 р. до 2010, +/-
Перебування на обліку сімей, що опинилися в складних життєвих ситуаціях, одиниць	67111	65421	-1690
Перебування на обліку дітей, осіб	134975	135352	377
Перебування на обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб	63154	64007	853
Функціонування дитячих будинків сімейного типу, одиниць	484	463	-21

Складено та розраховано автором за: [3]

Проаналізувавши діяльність закладів, зрозуміло, що потрібно вирішувати проблеми, які об'єктивно склалися в умовах відсутності єдиних нормативних програм. Одна з перших проблем – це різний потенціал закладів і, як наслідок, – різний кількісний та якісний рівень наданих соціальних послуг на території областей. Друга проблема – відсутність досвіду практичного використання національних та галузевих стандартів, що затверджують основні вимоги до діяльності соціальних закладів: основні напрями, зміст та обсяги надання послуг; порядок і умови надання соціальних послуг; форми надання соціальних послуг; критерії початку та закінчення надання послуг; етапи надання соціальних послуг; здійснення соціального супроводу; планування надання послуг; принципи надання послуг та вимоги до роботи надавача послуг; інформування населення; контроль за якістю послуг і діяльність закладів. Внаслідок цього не склався ринок соціальних послуг, державні заклади стали монополістами в сфері соціального обслуговування.

Вимагає розвитку і вдосконалення система швидкого обслуговування населення. Гостро стоїть питання доступності для інвалідів соціальних та медичних послуг, особливо для інвалідів з обмеженнями в пересуванні. Така проблема частково має вирішуватися службою „соціальне таксі”, але в більшості муніципальних утворень на сьогоднішній день такої служби нема. Актуальне питання координації міжвідомчої взаємодії органів і закладів соціального обслуговування населення з органами внутрішніх справ та міграції (паспортно-візова служба), охорони здоров'я, зайнятості населення, санітарно-епідеміологічної служби, що опинилися в складній життєвій ситуації. Необхідно налагодити міжвідомчі співробітництво шляхом укладення угод з даними органами і закладами.

Актуальними проблемами в галузі стаціонарного обслуговування є: розробка єдиного підходу до системи стаціонарного соціального обслуговування; розробка нормативно-правової бази по створенню умов для модернізації системи стаціонарного соціального обслуговування населення; розробка діагностичного інструментарію для використання індивідуального підходу до громадян похилого віку та інвалідів; проведення категорювання закладів за типами і видами; розробка технології атестації кадрів закладів [1, с. 59]. Тому варто виділити дві групи шляхів оптимізації мережі закладів соціального обслуговування, серед яких: а) інституційні та організаційні шляхи, а саме: приведення кількості закладів до необхідного достатнього рівня; чіткий розподіл функцій закладів по соціальному обслуговуванню різних груп населення; визначення пріоритетно-необхідних форм соціального обслуговування; можлива зміна територіального поля дії закладів з врахуванням приймання їх на державний рівень; забезпечення рівнодоступності населення до соціального обслуговування; приведення структури управління закладів соціального обслуговування до раціональної норми; підвищення можливостей закладів за рахунок укріплення матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних методик, створення системи безперервного навчання кадрів; передача частки функцій по соціальному обслуговуванню недержавним структурам; підвищення престижу роботи в сфері соціального обслуговування шляхом збільшення зарплати, створення кращих умов праці; переорієнтація соціального обслуговування на розвиток стаціонарно-замінюючих форм; відродження інституту дільничних соціальних працівників; направлення роботи на профілактику сімейного неблагополуччя; перехід до найбільш економічних нестаціонарних форм соціального обслуговування в цілому; подолання нерівномірності розвитку мережі закладів в регіональному та територіальному розрізі, різниці об'єму і якості послуг; розвиток мобільної соціальної служби; створення міжрегіональних центрів, що забезпечують надання послуг соціального обслуговування на більш якісному рівні; розробка цільових програм розвитку соціального обслуговування; укріплення системи управління соціальним обслуговуванням, підвищення ролі територіальних управлінь; організація взаємодії з органами місцевого самоуправління, суспільними організаціями, релігійними конфесіями; б) фінансові шляхи: забезпечення достатнього фінансування і контролю за витратами ресурсів; системний аналіз потреб закладів в фінансових ресурсах; визначення оптимальних нормативів витрат; впровадження фінансування за досягнутими результатами.

На сучасному етапі побудови оптимальної системи соціального обслуговування потрібно вирішувати завдання на всіх рівнях. А саме: 1) Перед відповідними міністерствами має постати завдання забезпечення створення умов для розробки і впровадження інноваційних технологій соціального обслуговування, розробити і реалізувати заходи правового, організаційного, науково-методичного характеру. 2) Керівникам територіальних управлінь соціального захисту населення: забезпечити управління процесом соціального обслуговування без шкоди її об'єму та якості; відпрацювати механізми виплати матеріальної допомоги громадянам, що потребують допомоги; опрацювати питання оптимізації мережі соціальних служб, включаючи створення міжтериторіальних центрів соціального обслуговування. 3) Керівникам закладів соціального обслуговування населення: провести моніторинг соціальних послуг, скласти банк потенційних клієнтів, проаналізувати систему надання соціальних послуг, що склалася у відповідності з реальними потребами регіонів; надати пропозиції по оптимізації мережі закладів; забезпечити планування роботи закладів у відповідності до вимог Міністерства соціальної політики України; за допомогою базових центрів активізувати методичну і організаційну роботу; відпрацювати і вибудувати систему надання мобільної термінової соціальної допомоги населенню; прийняти міри до широкого інформування населення щодо наявності закладів, їх розташування і видах термінових послуг, що вони надають; пропрацювати варіанти створення в центрах місць для тимчасового проживання громадян, які опинилися в важкій життєвій ситуації.

В планах роботи керівники закладів мають передбачити: укріплення і покращення матеріально-технічної бази (своєчасне і якісне проведення капітальних і поточних ремонтів приміщень, кімнат проживання, забезпечення необхідним автотранспортом); впровадження енергозберігаючих заходів і економії матеріально-технічної бази; підвищення ефективності і раціонального використання бюджетних і позабюджетних фінансових засобів; домогтися повного освоєння бюджетних засобів; домогтися зниження кредиторської та дебіторської заборгованості і в подальшому її ліквідації.

В даному контексті актуальною є проблема побудови взаємовідносин закладів соціального обслуговування з муніципальними утвореннями та некомерційними закладами, їх участь в соціальній підтримці населення. В сучасних джерелах інформації недостатньо відображений вплив некомерційних організацій на формування соціального розвитку, зокрема на діяльність закладів соціального обслуговування. Але практика останніх років показує, що в країнах Європи все більшу активність проявляють суспільні рухи, організації, що здійснюють прямий чи опосередкований вплив в залежності від подій, процесів на заклади соціального обслуговування. Діяльність некомерційних організацій, що ведуть діалог з державними структурами по питаннях соціального обслуговування тих чи інших категорій громадян, може суттєво змінювати структуру державних закладів та їх діяльність. Становлення некомерційних організацій здійснює істотний вплив на процес інституціалізації соціального обслуговування по таких напрямках: створення недержавного сектора соціального обслуговування, створення конкуренції державним соціальним службам, вплив на систему контролю за діяльністю соціальних служб, участь в соціальному партнерстві і вплив на процес прийняття рішення.

Висновки. Подальший розвиток соціального обслуговування в сучасних умовах, в тому числі підвищення доступності і якості гарантованих державою соціальних послуг, вимагає концентрації ресурсів, забезпечення комплексного підходу до вирішення вказаних завдань, використання інноваційних методів роботи.

Діяльність всіх закладів соціального обслуговування має бути направлена на забезпечення якості та доступності соціальних послуг, соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, мобілізацію місцевих громад на вирішення проблем дітей та сімей.

Для мобілізації громади потрібно створювати соціальні групи дієздатних громадян, здатних вирішувати власні потреби на основі планування, самопомоги, партнерства, розробки проектів розвитку соціального обслуговування на основі спів фінансування. Необхідно підвищувати мотивацію місцевих громад відносно їх здатності вирішувати місцеві соціальні проблеми шляхом спільних дій. Крім того, з метою активізації діяльності громади щодо вирішення соціальних проблем, виникає потреба доповнити повноваження сільських та селищних рад в частині здійснення соціальної роботи та прийняття рішень щодо утримання за кошти місцевого бюджету фахівців із соціальної роботи.

З метою оптимізації діяльності закладів соціального обслуговування на державному рівні варто прийняти ряд заходів: розширити коло учасників соціальної взаємодії, залучених до вирішення проблем сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; визначити функції суб'єктів соціальної взаємодії та механізму координації в мережі закладів соціального обслуговування; виокремлення першочергових категорій сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел

1. Бойко В.Ю. Оптимизация социального обслуживания населения: поиски и находки / В.Ю. Бойко, В.А. Шестаков // Социальное обслуживание. – 2006. – № 3. – С. 56-65.
2. Воробьева Э. Л. Социальное обслуживание: концептуальные основы и анализ современной практики (на материалах региональных следования) / Э. Л. Воробьева // Социальное обслуживание. – 2006. – № 1. – С. 5-30.
3. Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcssm.gov.ua/ua_index.phtml?ai=ua_map.
4. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) // Постанова Кабінету міністрів України від 29 грудня 2009 року № 1417, Офіційний вісник України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/4929-deyaki-pitannya-diyalnosti-teritorialnih-tsentriv>.

5. Закон України Про соціальні послуги (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 45, ст.358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>.
6. Мясоєдова Е.А. Зарубежный опыт деятельности социальных служб и возможностей его использования в России / Е.А. Мясоєдова // Социальное обслуживание. – 2006. – № 2. – С. 49-57.
7. Сідельнік Л.Л. Стандарти якості соціальних послуг як інструмент забезпечення ефективного соціального захисту / Л.Л. Сідельнік // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2007. – № 2. – С. 67-83.
8. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К.: Консультант, 2009. – 591 с.
9. Статистика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 339.37:332.122

ГУМЕНЮК А.М.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
доц. кафедри менеджменту і туризму, к.е.н.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ В ТОРГІВЛІ НА ВНУТРІШНЬО-РЕГІОНАЛЬНОМУ СПОЖИВЧОМУ РИНКУ

***Анотація.** В статті розглянуті сучасний стан та особливості розвитку роздрібної торгівлі, проаналізовані структурно-інституціональні зрушення на внутрішньо-регіональному споживчому ринку та запропоновані напрямки його регулювання.*

Ключові слова: структурно-інституціональні зрушення; інтенсивність структурних зрушень; внутрішньо-регіональний споживчий ринок; роздрібна та оптова торгівля.

***Аннотация.** В статье рассмотрены современное состояние и особенности развития розничной торговли, проанализированы структурно-институциональные сдвиги на внутренне-региональном потребительском рынке и предложены направления его регуляции.*

Ключевые слова: структурно-институциональные сдвиги; интенсивность структурных сдвигов; внутренне-региональный потребительский рынок; розничная и оптовая торговля.

***Annotation.** The article deals with modern state and features of development of retail trading, analyses structural and institutional improvements in regional consumer trade and offers different lines of domestic trade adjustment.*

Keywords: structurally-institutional changes; intensity of structural changes; regional user market; retail and wholesale trade.

Постановка проблеми. Торгівля як сектор національної економіки належить до складних соціально-економічних систем і становить значну частку сфери обслуговування. На даний час в структурі економіки сектор обслуговування складає 58% від світового ВВП. В Україні за 1995 – 2010 рр. загальна частка сфери послуг у ВВП зростає з 30,6 до 54 %, проте за рівнем розвитку сфера послуг України значно відстає від провідних країн (у США частка цієї сфери у ВВП становить 70-75%). На даний час, більшість зайнятого населення формує інфраструктуру ринку – торгівлю, транспорт, освіту, охорону здоров'я, управління та інші сфери обслуговування. В концептуальному плані життєспроможний розвиток промислово розвинених та інших країн починається із значного скорочення споживання ресурсів. Така "дематеріалізація" можлива лише через інновації, потреби яких формує доцільність економіки. Реалізація такого завдання можлива, якщо переглянути корпоративні стратегії і зорієнтувати їх на продаж діяльності, а не товарів. Це сервісна економіка яка більш життєспроможна, або дематеріалізована, ніж існуюча економіка індустріального типу, яка зосереджена на виробництві засобів створення багатства і на оптимізації процесу виробництва для досягнення економічного зростання. На відміну від виробничої економіки, економічних успіхів у життєспроможному "менеджменті активами" в сервісній економіці базується не на масовому виробництві, а на заощадливості та якісному управлінні.

В структурі сервісу значну питому вагу складає торгівля. На думку Саллівана М. та Едкока Д., роздрібна торгівля є важливим структурним, динамічним, конкурентним елементом вітчизняної і світової економіки [1, с. 38]. Обсяги роздрібних продажів і зайнятості у сфері роздрібної торгівлі – це важливі економічні показники. Як зазначають Б.Берман та Дж.Еванс тенденції в роздрібній торгівлі відображають тенденції в економіці в цілому [2, с. 42]. На даний час роздрібна торгівля в Україні досить прибутковий напрямок бізнесу. Галузь торгівлі та ресторанного господарства у 2010 році зберегла лідерство за показниками року. Роздрібна торгівля в Україні розвивається випереджаючими темпами, зокрема роздрібний товарооборот торговельних підприємств у 2010 році складає 25,3% ВВП, а оборот роздрібної торгівлі – 48,6% ВВП, реалізує товарів на 444,3 млрд. грн. в рік через торговельну мережу, яка нараховує 65,3 тис. об'єктів. Проте, структурно-інституціональні зрушення, які відбулися протягом останніх двадцяти років в економіці України та виклики глобалізаційного характеру спонукають до аналізу та вивчення цих процесів та їхнього впливу, зокрема на поведінку підприємств торгівлі.